

УДК 378.147:811.112.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-1-29>

Тетяна ВЕРЕТЮК,

orcid.org/0000-0002-3985-1529

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,

доцент кафедри іноземних мов

Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського

(Харків, Україна) tvphilolog@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ (НА ПРИКЛАДІ ВІДЕОХОСТИНГУ YOUTUBE)

У пропонованій статті зроблена спроба проаналізувати проблему формування іншомовної граматичної компетенції за допомогою використання в навчальному процесі автентичних відеоматеріалів, зокрема тих, які доступні в мережі Інтернет. Встановлено, що на сучасному етапі з урахуванням усіх соціокультурних аспектів та викликів, з якими зіткнулося українське суспільство, процес викладання іноземної мови потребує якісного оновлення та імплементації нових методик, форм та прийомів роботи, що й обумовлює актуальність дослідження. Предметом дослідження в цій розвідці є використання автентичних англійських відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови. У ході роботи нами було зроблено припущення, що використання автентичних відеоматеріалів має позитивний вплив на засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу. Нами було розглянуто доцільність застосування відеоматеріалів на занятті з іноземної мови як засобу інтенсифікації навчального процесу, створення позитивної та автентичної атмосфери на занятті, надання йому максимальної комунікативної спрямованості. Також було коротко описано методичку роботи з відеоматеріалами та типологію потенційних вправ і завдань для кожного етапу в процесі роботи з відеоматеріалами. Було запропоновано чотири етапи роботи над відеоматеріалами під час роботи з формування іншомовної комунікативної компетенції, зокрема граматичної: Pre-Viewing, While Viewing, Post/After-Viewing та фазу формування і розвитку граматичних навичок. У пропонованій розвідці було зроблено висновок, що використання автентичних іншомовних відеоматеріалів під час навчання іноземної мови, зокрема в роботі над граматичним матеріалом, має позитивний вплив на роботу здобувачів освіти, сприяє створенню атмосфери автентичності, викликає зацікавленість у навчальному матеріалі. Також було зроблено акцент на тому, що використання відеоматеріалів може стати корисним доповненням дистанційних курсів, організованих на базі персональних навчальних систем.

Ключові слова: *граматична компетенція, методика навчання іноземної мови, відеохостинг, YouTube.*

Tetiana VERETIUK,

orcid.org/0000-0002-3985-1529

Candidate of Philological Sciences (PhD in Philology), Associate Professors,

Associate Professors Professor at the Leonid Ushkalov Ukrainian and Journalism Department

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

Associate Professors at the Foreign Languages Department of I.P. Kotlyarevsky

Kharkiv National University of Arts

(Kharkiv, Ukraine) tvphilolog@gmail.com

FORMATION OF FOREIGN GRAMMATICAL COMPETENCE WITH THE HELP OF VIDEO MATERIALS (ON THE EXAMPLE OF YOUTUBE VIDEO HOSTING)

The presented article attempts to analyze a problem of formation of foreign language grammatical competence in educational process by means of authentic video materials, in particular those which are available on the Internet. It is established that at the present stage, taking into account all socio-cultural aspects and challenges faced by Ukrainian society, the process of teaching a foreign language requires quality updating and implementation of new methods, forms and techniques, which determines the relevance of the study. The subject of research in this study is the use of authentic English-language videos in foreign language teaching. In the process of study, we made the assumption that the use of authentic videos has a positive effect on the learning of educational material by students. We considered the feasibility of using videos in a foreign language teaching as a means of intensifying the learning process, creating a positive and authentic atmosphere in the classroom, giving it the maximum communicative focus. The method of working with video materials and the typology of exercises and tasks for each stage in the process of working with video materials were also briefly described. Four stages of work on video materials during the formation of foreign language communicative

competence are proposed, including grammar: Pre-Viewing, While Viewing, Post / After-Viewing and the phase of formation and development of grammatical skills. The proposed study concluded that the use of authentic foreign language videos in foreign language teaching, in particular, during the formation the grammar competence, has a positive impact on the students' work, helps to create an authenticity atmosphere and increases the students' interest in educational material. Also, there is emphases on the fact that the use of video materials can be a useful addition to distance learning courses based on learning management systems.

Key words: *grammatical competence, foreign language teaching methods, video hosting, YouTube.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі зовнішня і внутрішня політика українського суспільства перебуває в стані стратегічної орієнтації на демократичні, світові та загальноєвропейські цінності, коли необхідно змінювати всі сфери життєдіяльності. Не є виключенням і система освіти, перед якою постають нові вимоги, що покликані сформуванню відповідній простір, який би підготував молоде покоління до життя в динамічному, полікультурному, багатомовному інформаційному суспільстві. Саме це зумовлює необхідність якісного реформування системи освіти з курсом на людиноцентричне, полікультурне та полімовне суспільство (Кремень, 2009: 11). Зазначимо, що активні євроінтеграційні процеси обумовлюють нові цілі та завдання в галузі іншомовної підготовки здобувачів освіти на всіх її рівнях. Так, одним із значущих питань є якісне оновлення та імплементація технологій та методик, які б надавали можливість навчати здобувачів освіти використовуючи сучасні та автентичні ресурси. Варто також зауважити, що рушійною силою, що активізувала істотні зміни в житті соціуму, зокрема в площині освіти, стала світова пандемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції (COVID-19), та російсько-українська війна. Це призвело до істотної зміни стратегії освіти, найважливішою рисою якої стало широке використання мережі Інтернет, різних інформаційних технологій та активна практика змішаної та дистанційної форм навчання.

Аналіз досліджень. Сучасна методика в галузі іноземних мов в Україні будується відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, які чітко вказують на зміст, методи і цілі навчання, що є спільними для всього європейського простору. У сучасних закладах вищої освіти процес навчання іноземних мов повинен бути направлений на забезпечення майбутніх професійних потреб здобувачів, розширення можливостей оволодіння іноземною мовою з метою ефективного розуміння іншомовного та культурного світу, традицій та історії країн, мова яких вивчається, здатність спілкуватися і обмінюватися інформацією у фаховій площині з іноземними колегами, сприяти росту успішних міжнародних відносин.

У зазначеному контексті іноземна мова виступає основним засобом комунікації, способом міжкультурних взаємовідносин з урахуванням особливостей соціальної та мовної культури, традицій країни співрозмовника. Загальновідомим є те, що основу спілкування іноземною мовою складає володіння граматичною складовою мови, що дозволяє комунікантам зрозуміти одне одного, правильно декодувати повідомлення та дати доречну, зрозумілу й чітку відповідь у тій чи іншій ситуації. Підтвердження цьому знаходимо у В. Лучкевич, яка вважає, що «граматика постає не як певна система правил, що функціонує поза межами реального життя, а як своєрідний мовний код, який дозволяє будувати повідомлення, що віддзеркалюють екстралінгвістичну дійсність» (Лучкевич, 2013: 38). Отже, формування іншомовної граматичної компетенції здобувачів вищої освіти є вагомим складником процесу навчання іноземній мові, адже саме вона є однією із основоположних для якісного оволодіння іноземною мовою, що в подальшому сприяє успішній професійній діяльності майбутніх спеціалістів різних галузей на міжнародній арені. Але процес вивчення граматики викликає багато труднощів, які ускладнюються не тільки парадигмою граматичних термінів, правил та винятків, а й недостатнім рівнем практичного використання іноземної мови, розумінням ситуацій використання тих чи інших граматичних патернів у реальних ситуаціях мовлення, адже доволі часто здобувачі освіти не розуміють навіщо їм вивчати граматику, тощо. Результатом аналізу проблеми формування іншомовної граматичної компетенції, особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання, було виявлення необхідності пошуку нових методів формування іншомовної граматичної компетенції зручними та доступними засобами, розробка ряду навчальних вправ, скерованих саме на вирішення зазначеної проблеми.

Питанню значущості проблеми навчання граматичної складової мови у своїх працях приділяли увагу такі дослідники, як Г. Воронцова, Р. Мартинова, Н. Складенко, В. Цетлин та ін., роботи яких присвячені змісту навчання граматичного матеріалу, використанню раціональних та ефек-

тивних методик викладання. Також формування іншомовної граматичної компетенції було предметом дослідження у роботах таких дослідників, як В. Лучкевич, П. Сисоєв, С. Ніколаєва, В. Сафонова та ін. Наприклад, П. Сисоєв слушно зазначає, що якісно сформована граматична компетенція дозволяє оперувати мовними одиницями майже на одному рівні з носіями мови (див. дет.: Сисоєв, 2001), що підтверджує важливість граматичної складової мови. Однак аналіз широкого спектру досліджень, що вивчають проблему формування граматичної компетенції, пошуку нових методів і форм роботи, використанню ІКТ в освітньому процесі засвідчив, що недостатньо розглянутою залишається проблема навчання граматики за допомогою автентичних відеоматеріалів (особливо під час дистанційної та змішаної форм навчання).

Отже, активні процеси інтернаціоналізації, реформування освіти, імплементація нових методик у сферу іншомовної підготовки, активна інформатизація суспільства та освіти, пошук нових технологій навчання іноземної мови в сучасних умовах обумовлюють **актуальність** нашої розвідки.

Мета статті – узагальнити та представити досвід використання відеоматеріалів у процесі формування іншомовної граматичної компетенції здобувачів різних рівнів освіти, зокрема в університетському просторі немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Процес навчання іноземної мови є доволі складним та комплексним явищем, яке вимагає певних зусиль від усіх учасників освітнього процесу. Саме тому важливим складником є формування у здобувачів освіти інтересу та мотивації до процесу вивчення іноземної мови, що дозволить досягти найбільш оптимального рівня засвоєння обсягу початкового матеріалу. На думку багатьох методистів, імплементація нестандартних форм роботи, новітніх прийомів й методів навчання іноземної мови, використання інноваційних технічних засобів навчання є на сьогодні найефективнішим засобом. Ще однією важливою умовою при навчанні сучасного здобувача вищої освіти є використання сучасних освітніх інноваційних технологій, які виступають запорукою інтелектуального, творчого та морального розвитку здобувачів освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в процесі навчання іноземної мови, зокрема англійської, є ефективним педагогічним засобом вивчення іноземної культури і формування комунікативних навичок, у тому числі граматичної компетенції. Доречно та вдале використання ІКТ сприяє якісному прискоренню процесу навчання через зрос-

тання зацікавленості здобувачами освіти навчальним матеріалом, темою та предметом вивчення, поліпшенню якості засвоєння матеріалу, дозволяє індивідуалізувати процес навчання, що неодмінно підвищує ефективність навчання.

Одним з найбільш зручних технічних засобів у цьому контексті є застосування в навчальному процесі відеоматеріалів. Варто також зазначити, що особливістю використання відео є можливість сформувати атмосферу автентичності, підвищити мотивацію до вивчення матеріалу, сприяти розвитку пам'яті та уваги, що дозволяє зробити процес навчання продуктивнішим. Працюючи з відеоматеріалами, здобувачі освіти мають можливість знайомитись із зразками оригінальних комунікативних актів в різних ситуаціях, почути носіїв мови в їхньому безпосередньому мовному середовищі, характерними мовними моделями, соціокультурними ситуаціями спілкування

Сформувати в здобувачів освіти іншомовну граматичну компетенцію одна з найважливіших цілей навчання іноземної мови, адже граматичному рівню іноземної мови необхідно цілеспрямовано навчати та посутню роль приділяти практичній складовій цього процесу. Оволодіти іншомовною комунікативною компетенцією, у тому числі й сформувати граматичну, не перебуваючи в країні, мову якої вивчають, є досить складним завданням. Для досягнення цих цілей велике значення мають автентичні матеріали. Саме на них в нашій розвідці акцентовано увагу. Під «автентичними» прийнято розуміти матеріали, які створювалися носіями мови та допомагають відтворювати атмосферу реальної мовної комунікації, роблять процес засвоєння іншомовного матеріалу більш живим, цікавим, проблемним, переконливим і емоційним. Таким чином, використання автентичних відеоматеріалів дозволяє реалізувати процес оволодіння мовою як осягнення живої іншомовної культури, сприяє індивідуалізації навчання і розвиває мотивацію мовленнєвої діяльності здобувачів освіти.

Також використання відеоматеріалів допомагає формувати та вдосконалювати всі чотири види мовної діяльності: читання, говоріння, аудіювання, письмо; формувати лінгвістичні здібності (через мовні та мовленнєві вправи); генерувати ситуації спілкування і забезпечувати безпосереднє сприйняття і вивчення культури та історії країни, що вивчається.

Ще однією перевагою автентичних відеоматеріалів є їхній емоційний вплив, що сприяє формуванню в особи, що вивчає мову, особистісного ставлення до побаченого. Використання віде-

офрагментів допомагає розвитку різних сторін психічної діяльності здобувачів освіти: уваги і пам'яті. Варто наголосити, що використання різних каналів надходження інформації (слухове, зорове, моторне сприйняття) позитивно впливає на міцність фіксації мовного матеріалу.

Ефективність застосування відеоматеріалів під час навчання граматичної складової мови залежить від декількох факторів: особиста майстерність викладача, якості матеріалів і технічних пристроїв, структурованість навчального процесу і т.п.

І. Ісенко (див. дет.: Ісенко, 2009) зазначає, що використання відеоматеріалів під час навчання іноземної мови може: дати здобувачам освіти більш повну, достовірну інформацію про мовні явища і процеси, що вивчаються, а отже, підвищити роль наочності в навчальному процесі; задовольнити запити, бажання й інтереси здобувачів; допомогти викладачі, полегшивши організацію навчального процесу; налагодити ефективний зворотний зв'язок, тощо. Також, як вже було зазначено вище, використання відеоматеріалів сприяє інтеграції всіх наявних навичок здобувачів освіти: аудіювання, читання, говоріння і письма; організації комунікативної діяльності (обговорення побаченого після перегляду, спільний пошук інформації та подолання мовного бар'єру).

На думку С. Ніколаєвої, ефективність імплантації відеоматеріалів у навчальному процесі визначається відповідністю змісту матеріалу темі конкретного заняття, тобто матеріал повинен бути обов'язково підкріплений низкою завдань (ряд вправ на відпрацювання граматичних структур, аналітичний пошук інформації та граматичних зразків, міркування по темі матеріалу тощо) (Ніколаєва, 2003: 20).

Саме тому при використанні подібних матеріалів для формування граматичної компетенції викладачеві слід розуміти необхідність та важливість правильного підбору відеофрагментів, розробки системи вправ та організації робочого процесу.

Методисти радять процес роботи з відеоматеріалами структурно поділяти на декілька фаз. Так, наприклад, Ю. Комарова виокремлює чотири основні етапи. Пропонуємо до розгляду подібну структуру роботи, направлену на формування граматичної компетенції, яка складається з:

1. Підготовча фаза – робота на налаштування та полегшення сприйняття матеріалу (**Pre-Viewing**);

2. Фаза сприйняття навчального матеріалу або демонстраційний етап (**While Viewing**);

3. Фаза контролю сприйняття та розуміння змісту відеофрагменту або післядемонстраційний етап (**Post/After-Viewing**);

4. Фаза формування та розвиток граматичних навичок (див. дет.: 3).

Кожна фаза передбачає роботу з рядом запропонованих завдань, виконання яких підтверджує ефективність усього процесу.

I. Підготовча фаза (Pre-Viewing).

Мета: 1. Мотивація здобувачів освіти та налаштування їх на роботу, сприйняття матеріалу, виконання вправ та завдань. **2.** Зняти можливі труднощі сприйняття тексту і підготувати до успішного виконання завдання.

Цей етап роботи може містити завдання на прогнозування того, про що піде мова у відеофрагменті: аналіз назви, ключових слів або фраз, обговорення власних суджень та дискусія щодо короткого змісту відео. Потім за необхідності відбувається знайомство здобувачів освіти з новою лексикою, необхідною для розуміння фільму, та граматичними конструкціями, які зустрінуться в матеріалі (граматичні конструкції можуть бути як відомі, так і нові для здобувачів). Також на цьому етапі варто ознайомити здобувачів із завданнями післядемонстраційного етапу для підвищення рівня сприйняття матеріалу, акцентування увагу на тих чи інших аспектах матеріалу.

II. Демонстраційна фаза (While Viewing).

Мета: забезпечити подальший розвиток іншомовної граматичної компетенції здобувачів освіти з урахуванням їхніх реальних можливостей іншомовного спілкування. На етапі прямої роботи з відеоматеріалами використовуються завдання, які спрямовані на пошук, фіксацію, трансформацію певного мовного – граматичного – матеріалу. У цьому випадку не стільки формулювання завдання, скільки зміст вправи забезпечує ту чи іншу ступінь ефективності і виправданості виконання завдання. Здобувачі освіти можуть також робити записи до тексту відеофрагменту, які надобляться їм під час виконання завдань на наступній – післядемонстраційній – фазі.

III. Післядемонстраційна фаза (Post/After-Viewing).

Мета: забезпечити подальший розвиток мовної, зокрема граматичної, компетенції здобувачів освіти з урахуванням їхніх реальних можливостей іншомовного спілкування.

Ця фаза може включати такі типи завдань та вправ: відповіді на запитання викладача за змістом або складання речень / питань; вибір правильного варіанту відповідей; завершення речення; заповнення пропусків (вставляти слова чи фрази); виправлення помилок; завдання увідповідності слів і їхніх визначень, героїв і їхніх слів чи описів героїв з використанням граматичних моделей і структур;

вибір: правильно чи неправильно (True or False); перефразування речень відповідно до тієї чи іншої моделі; відновлення хронологічного ланцюжка подій; заповнення таблиці; пояснення значення граматичних структур; характеристика головних і другорядних чи епізодичних дійових осіб тощо.

IV. Розвиток мовних навичок і умінь усного мовлення або творчий етап – заключна фаза.

Мета: використовувати вихідний відеоматеріал в якості основи й опори для розвитку продуктивних умінь в усній або письмовій мові.

На заключному етапі доцільно використати такі вправи, як висловлення власної думки; вираження оцінки почутого та побаченого; написання короткого резюме, переказ сюжету фільму з використанням певних граматичних моделей, відповіді на питання викладача, дискусія тощо.

Одне із завдань викладача іноземної мови – створення позитивного настрою при вивченні мови, залучення здобувачів освіти до культурних цінностей народу – носія мови. З цією метою велике значення має використання автентичних матеріалів, зокрема і відеоматеріалів. Так, наприклад, Дж. Скривенер зауважує, що використання відеоматеріалів матиме позитивний вплив на результативність заняття та участь здобувачів у ньому, адже відео може стати чудовою відправною точкою для комунікативної діяльності, для введення теми обговорення. Окрім того, працюючи з відеофрагментами як у викладача, так і здобувачів є можливості для перемотки відео, повернення до складних чи незрозумілих моментів; викладач також може зробити паузу для пояснення того чи іншого матеріалу чи фрагменту; зміст відео може надати цікаву дискусійну тему, тощо (Scrivener, 2005).

У свою чергу Дж. Хармер стверджує, що однією з головних переваг відео є те, що здобувачі освіти не просто чують мову, а й бачать умови її функціонування (див. дет.: Harmer, 2001; Harmer, 2010). Доречно підібрані відеофрагменти можуть бути використані для надихання чи мотивації здобувачів освіти до навчання, щоб вони, працюючи з відео, отримували задоволення від роботи над навчальними матеріалами, а результатом цього

стануть їхні кращі досягнення. Отже, можна зробити висновок, що відеоматеріали можна розглядати як ефективний навчальний засіб.

Висновки. Аналіз низки методичних джерел, а також власний досвід роботи з відеоматеріалами на заняттях зі здобувачами освіти дозволяє дійти таких висновків: розглянута нами методика роботи щодо формування та розвитку граматичної компетенції буде особливо корисною та доречною під час організації навчального процесу при дистанційній або змішаній формах роботи зі здобувачами освіти, адже, окрім загальної доступності матеріалів у мережі Інтернет, персональні навчальні системи надають можливість інтегрувати в навчальні курси відеофрагменти, додати до них завдання різних форм, організувати дискусію, налагодити зворотній зв'язок тощо. Працювати з відеоматеріалами здобувачі освіти можуть і самостійно, виконуючи запропоновані вправи для перевірки сприйняття та розуміння матеріалу.

Отже, граматична компетенція є важливою ланкою при формуванні іншомовної комунікативної компетенції та оволодінні іноземною мовою, яка є присутньою необхідністю кожної сучасної особистості для успішної побудови професійної кар'єри, функціонування в сучасному полімовному соціумі тощо. Для якісного формування і розвитку всіх складових іншомовної граматичної компетенції при роботі з відеоматеріалами в сучасних здобувачів освіти різних галузей необхідно орієнтуватися на ряд закономірностей, принципів, правил та аспектів організації роботи, застосовувати методи і прийоми розвитку пізнавальних здібностей особистості. Беручи до уваги активний розвиток дистанційного і змішаного навчання вважаємо, що автентичні відеоматеріали можуть стати якісним та ефективним доповненням навчального процесу, допомогти викладачеві організувати процес роботи на базі персональних навчальних систем, налагодити процес комунікації іноземною мовою між здобувачами освіти, мотивувати до навчання, стати основою для знайомства з особливостями іноземної мови на основі оригінальних та реальних ситуацій комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва; пер. з англ. О.М. Шерстюк. К.: Ленвіт, 2003. С. 112–113, 273.
2. Исенко И. Использование испанских аутентичных фильмов для формирования социолингвистической компетенции. *Иностранные языки в школе*. 2009. № 1. С. 78–83.
3. Комарова Ю. Использование видео в процессе обучения иностранному языку в старшей школе. *Методики обучения иностранным языкам в средней школе*. СПб.: КАРО, 2006. С. 188–204.
4. Кремень В. Філософія людиноцентризму у світлі національної ідеї. *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 5–13.
5. Лучкевич В. Розвиток франкомовної комунікативно-граматичної компетенції майбутніх педагогів-філологів. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 5. С. 38–40.

6. Сысоев П. Культурное самоопределение личности в контексте диалога культур. Тамбов: ТГУ им. Державина, 2001. 145 с.
7. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Longman, Third Edition. 2001. 371 p.
8. Harmer J. *How to Teach English*. Pearson Education Limited. 2010. 288 p.
9. Scrivener J. *Learning Teaching. A guidebook for English Language teachers*. Macmillan. 2005. 432 p.

REFERENCES

1. Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment] / science. ed. ukr. edition doctor ped. science, prof. S. Yu. Nikolaieva; translated from English. O.M. Sherstiuk. K.: Lenvit, 2003. 273 p. [in Ukrainian].
2. Isenko I. Ispol'zovanie ispanskih autentichnyh fil'mov dlya formirovaniya sociolingvisticheskoj kompetencii [The Use of Spanish Authentic Films for the Formation of Sociolinguistic Competence]. *Foreign Languages at School*. 2009. № 1. pp. 78-83. [in Russian].
3. Luchkevych V. Rozvytok frankomovnoyi komunikatyvno-hramatychnoyi kompetentsiyi maybutnikh pedahohiv filolohiv [Development of French-speaking communicative and grammatical competence of future teachers of philology]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 2013. № 5. pp. 38-40. [in Ukrainian].
4. Komarova Yu. Ispol'zovanie video v processe obucheniya inostrannomu yazyku v starshej shkole [The Use of Video in the Process of Teaching a Foreign Language in High School]. *Teaching Foreign Languages Methods in High School*. SPb.: KARO, 2006. pp. 188-204. [in Russian].
5. Kremen V. Filosofiia liudynotsentryzmu u svitli natsionalnoi idei [Philosophy of Anthropocentrism from the perspective of the National Idea.]. *Higher Education in Ukraine*. 2009. № 1. pp. 5-13. [in Ukrainian].
6. Sysoev P. Kul'turnoe samoopredelenie lichnosti v kontekste dialoga kul'tur [Cultural Self-Determination of the Individual in the Context of Dialogue of Cultures]. Тамбов: ТГУ им. Державина, 2001. 145 p. [in Russian].
7. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Longman, Third Edition. 2001. 371 p.
8. Harmer J. *How to Teach English*. Pearson Education Limited. 2010. 288 p.
9. Scrivener J. *Learning Teaching. A guidebook for English Language teachers*. Macmillan. 2005. 432 p.